

TEHLİKEDEKİ DİLLER DERGİSİ

TÜRK DİLLERİ

JOURNAL OF ENDANGERED LANGUAGES

TURKIC LANGUAGES

Gagauz Dosyası

Astrid Menz, Misafir Editör

Nalan Büyükkantarcıoğlu
Gülin Dağdeviren Kırmızı
Елизавета Квиллинова
Astrid Menz
Nadejda Özakdağ
İsmail Ulutaş
Süer Eker
İrina Lusiumbeli
Güllü Karanfil
Cosmas Shartz

Türk Dünyasının Akrabaları ve Komşuları

Müberra Seydi Ertek
Bayarma Khabtagaeva
Ekaterina Libert
Nüket Okutan

Dünya Türkolojisi Ülkeler ve Portreler

Ülkü Çelik Şavk:
Moldova-Gagauz Yeri
Todur Zanet

Sayı/Issue:3, Cilt/Volume:2, Kış/Winter 2013 ISSN:

TÜRK DÜNYASININ BİLGELERİ

Mihail ÇAKIR
(1861-1938)

YAŞAYALIM HEM YAŞADALIM
GAGAUZLUUMUZU!

Türk Dilli Dünyadan

Minara Aliyeva
Abdülkadir Atıcı
Özgür Kasım Aydemir
Bülent Bayram
Жулибой Элтазаров
Ajana Ozonova
Stavros Skopeteas
İsa Sülçevsi & Nebahat Sülçevsi
İrina Nevskaya & Marcel Erdal & Ayana Ozonova & Monika Rind Powlowski & Hans Nugteren

Fotoğraf: Nadezhda Oynotkinova (Надежда Ойноткинова) Ajana Ozonova'ya özel teşekkürler

Stavros Skopeteas
Caucasian Urums
and Urum Language

İrina Nevskaya
Chalkans and
Their Language

Bayarma Khabtagaeva
Buryat People and
Their Language

Гүлғайша Сағидолда
Алтаистика Саласындағы
Тілді Зерттеудің Антропо-
логиялық Бағдарламасы

Квиллинова Елизавета
Николаевна +
Об Особенности Языковой
Идентификации Гагаузов

TEHLİKEDEKİ DİLLER DERGİSİ-TÜRK DİLLERİ (TDD)

JOURNAL OF ENDANGERED LANGUAGES-TURKIC LANGUAGES (JofEL)

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 3, Kış/Winter 2013

Yılda iki kez yayımlanan, az konuşurlu Türk toplulukları ve komşu/akraba topluluklarla ilgili dilbilim, toplumdilbilim, antropoloji ve kültüroloji yazılarına açık uluslararası hakemli elektronik dergi. Dergimize gönderilen makalelerin özgün ve yayımlanmamış olduğunu garanti etmek yazarların sorumluluğundadır.

An international peer-reviewed and bi-annual e-journal publishing linguistic, sociolinguistic, anthropological and culturological studies on the lesser spoken languages of the Turkic and related communities. It is the authors' responsibility to ensure that submitted manuscripts are original and unpublished publications.

Yayım Dilleri/Publishing Languages

Türkçe, İngilizce (Rusça, Türk dilleri)/Turkish, English (Russian, Turkic Languages)

İletişim/Contact

www.tehlikedekidiller.com • www.dergi.tehlikedekidiller.com

Yayım Kurulu/Editorial Board

Ülkü ÇELİK ŞAVK • Süer EKER • S. Nalan BÜYÜKKANTARCIOĞLU • Engin Nadir UZUN • Marcel ERDAL • Eyüp BACANLI • Emine YARAR • Umur HÜSEYİNOĞLU • İsa SARI • Duygu Özge DEMİR • Tolga ÇAKMAK • Tamás CSERNYEI • Edanur SAĞLAM

Bu Sayının Yayımcıları/Editors of this Issue

Süer EKER • Ülkü ÇELİK ŞAVK • Astrid MENZ

İngilizce Yayımcıları/English Editors

S. Nalan BÜYÜKKANTARCIOĞLU • Nilgün İSMAİL • Emine YARAR • Gülin DAĞDEVİREN • Sevgi ŞAHİN

Danışma Kurulu/Advisory Board

Ali ASKER • Ingeborg BALDAUF • Çiğdem BALIM • Yuliya BLETSKA • Aziyana BAYIR-OOL • Daniel CHATHAM • Han Woo CHOI • Éva Á. CSATÓ JOHANSON • Juliboy ELTAZAROV • Jale GARİBOVA • Arienne DWYER • K. David HARRISON • Henryk JANKOWSKI • Lars JOHANSON • Birsal KARAKOÇ • Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL • Bayarma KHABTAGAEVA • German KİM • Hyo-Joung KİM • Éva KINCSES-NAGY • Fatih KIRIŞÇIOĞLU • Sergey KLYAŞTORNIY • Dmitriy MIHAYLOVIÇ NAŞILOV • Irina NEVSKAYA • Ajana OZONOVA • Valentin IVANOVİÇ RASSADİN • Elisabetta RAGAGNIN • Claus SCHÖNIG • Semih TEZCAN • Abdurishid YAKUP • Gülsüm KİLLİ YILMAZ

Sayfa Tasarımı/Mizanpaj/Page Design

Süer EKER • Edanur Sağlam

Kapak Tasarım/Cover Design

safir
medya

Emre SERDAROĞLU-SAFİR MEDYA • Cem Olcay • Süer EKER

Kapak Fotoğrafı/Cover Photograph

© Nadezhda Oinotkinova Надежда Ойноткинова

Competition of qajchy (storytellers). Эл-Ойын/El-Ojyn, Altai, 2010

Special thanks to Aiina Ozonova Айяна Озонова

Logo Tasarım/ Logo Design

Emre ALKAÇ

Bilimsel Katkı/Scientific Contribution

Nuray Alagözülü • Alesker Aleskerli • Yonca Anzerlioğlu • Sema Aslan • Nalan Büyükkantarcioglu • Duygu Özge Demir • Oğuzhan Durmuş • Mustafa Durmuş • Juliboy Eltararov • Erkin Emet • Binnur Erdağı Doğuer • Aysu Erden • Feyzi Ersoy • Güllü Karanfil • Hülya Kasapoğlu Çengel • Astrid Menz • Henryk Jankowski • Çetin Pekacar • Musa Salan • Eyüp Sarıttaş • Sultan Tulu • N. Engin Uzun • Emine Yazar • Habibe Yazıcı Ersoy • Hüseyin Yıldız • Güllü Yoloğlu

TEHLİKEDEKİ DİLLER DERGİSİ-TÜRK DİLLERİ (TDD)

JOURNAL OF ENDANGERED LANGUAGES-TURKIC LANGUAGES (JofEL)

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 3, Kış/Winter 2013

© Her hakkı saklıdır/Copyright 2012-2013 TDD/JofEL

Bu dergideki yazılardan kaynak göstermek koşuluyla yararlanılabilir.

Any of the published articles made use of in this journal should be cited.

KONUK YAYIMCI/GUEST EDITOR

Astrid MENZ

GAGAUZ DOSYASI/GAGAUZ FILE**YAYIMCILAR/EDITORS**

Süer EKER • Ülkü ÇELİK ŞAVK • Nalan S. BÜYÜKKANTARCIOĞLU

İÇİNDEKİLER**CONTENTS**

Yayımcılardan/From the Editors	Sunuş/ Presentation	i
--------------------------------	---------------------	---

GAGAUZ DOSYASI**GAGAUZ FILE**

S. Nalan BÜYÜKKANTARCIOĞLU	Some Socio-Psychological and Socio-Cognitive Notes on the Gagauz Language in ATU of Gagauzia Gagauz Özerk Bölgesinde Konuşulan Gagauzca Üzerine Sosyal-Psikolojik ve Sosyal-Bilişsel Bağlamda Bazı Notlar	3
Gülin DAĞDEVİREN	Gagauz Gençlerin Gagauzca ve Rusçaya Karşı Dil Tutumları The Attitudes of the Gagauz Adolescents towards the Gagauz and Russian Languages	15
Елизавета К. КВИЛИНKOVA Elizaveta K. KVILINKOVA	Об особенностях языковой идентификации гагаузов греции и их песенном фольклоре Yunanistan Gagauzlarının Dilsel Kimlikleri ve Halk Türküleri Üzerine On the Linguistic Identity of the Gagauz of Greece and their Folk Songs	29
Елизавета К. КВИЛИНKOVA Elizaveta K. KVILINKOVA	Об Особенности Сказочного Фольклора Гагаузов Греции Yunanistan Gagauzlarının Peri Masallarının Özellikleri Üzerine On the Characteristics of Fairy Tales of the Gagauz of Greece	47
Astrid MENZ	Gagauz Gagauzca	57
Nadejda ÖZAKDAĞ	Gagauzcanın Söz Diziminde Komşu Dillerin Etkisi Influence of the Neighbouring Languages on the Syntax of the Gagauz Language	73
İsmail ULUTAŞ	An Overview of Relative Clause Constructions Modifying Nouns in Gagauz Syntax Gagauz Söz Diziminde İsmi Niteleyen Yapılar Üzerine Genel Bir Bakış	85

DÜŞÜNCELER VE DEĞERLENDİRMELER**THOUGHTS AND REVIEWS**

Süer EKER	Türk Dünyasının Bilgeleri: Mihail Çakır Men of the Turkic World: Mikhail Chakir	93
İrina IUSIUMBELI	Bir Gagauz Annenin İzlenimleri: 'Ana Dilimiz ve Biz' Impressions of a Gagauz Mother: 'Our Mother Tongue and Us'	103
Güllü KARANFİL	Yakın Tarihten Bugüne Gagauzların Dili: Genel Bir Bakış The Language of the Gagauz People: From the Recent Past up to Present: A General Overview	109
Cosmas SHARTZ	Büünkü Gagauz Dili Hem Din Tekstlerinin Çevirileri Bugünkü Gagauz Dili ve Dini Metinlerin Çevirisi	115

Cosmas SHARTZ	Contemporary Gagauz and the Translation of Religious Texts Bugünkü Gagauz Dili ve Dini Metinlerin Çevirisi	121
---------------	---	-----

TÜRK DİLLERİNİN AKRABALARI VE KOMŞULARI

RELATIVES AND NEIGHBOURS OF THE TURKIC LANGUAGES

Ülkü ÇELİK ŞAVK	Todur (Fedor) Zanet: Gagauzluk Ve Gagauzlara Adanmış Bir Hayat Todur (Fedor) Zanet: A Life Dedicated To Gagauzness And Gagauzs	129
Müberra SEYDİ ERTEK	Türkiye'deki Gürcüler ve Konuşurlarını Kaybetmekte Olan Dilleri The Georgians in Turkey and Their Endangered Language	141
Bayarma KHABTAGAEVA	The Buryat People and Their Language Buryat Halkı ve Dili	155
Nüket OKUTAN	Naadam Festivali Güreş Karşılaşmalarının Maskülen Kimliği Masculine Identity in Wrestling Competitions of the Naadam Festival	177

TÜRK DİLLİ DÜNYADAN

FROM THE TURKIC SPEAKING WORLD

Minara ALİYEVA	Az Konuşurlu Bir Dil: Lobnor ve Lobnorlular A Lesser-Spoken Language: The Lobnor and the Lobnor People	187
Abdülkadir ATICI	Sungur Türkleri ve Dilleri The Songor Turks and Their Language	213
Özgür Kasım AYDEMİR	Lübnan Türkmenleri ve Dilleri The Lebanon Turkmens and Their Language	239
Bülent BAYRAM	Çuvaşlar Arasında Halk Kültürü Temelinde Yeni Bir Kimlik İnşası ve Suvarlar A New Identity Construction Among the Chuvash on the Basis of Folk Culture and the Suvars	259
Juliboy ELTAZAROV	Об Огузских Говорах С Угрозой Исчезновения В Южном Казахстане Güney Kazakistan'da Az Konuşurlu Bir Oğuzca Değişke Üzerine On an Endangered Oghuz Dialect in Southern Kazakhstan	275
Irina NEVSKAYA Marcel ERDAL Ayana OZONOVA Monika RIND PAWLOWSKI Hans NUGTEREN	The Chalkans and Their Language Chalkanlar ve Dilleri	309
Ayana OZONOVA	The Tuba People and Their Language Tuba Halkı ve Dilleri	321
Stavros SKOPETEAS	The Caucasian Urum and the Urum Language Kafkasya Urumları ve Urum Dili	333
İsa SÜLÇEVİ Nebahat SÜLÇEVİ	Kosova Türkçesi-İpek Değişkesi The Ipek Variant of the Kosova Turkish	367

URALLARDAN & ALTAYLARDAN

OTHER THEMES

Tamás CSERNY	Hungarian Turanism Macar Turancılığı/Turanizm	393
Гүлғайша Сағидолда Gülğayşa SAGİDOLDA	Алтаистика саласындағы тілді зерттеудің антропологиялық бағдарламасы: «тіл және адам» проблемасының соматикалық коды Altayistik Alanındaki Dil İncelemelerinin Antropolojik Programı: «Dil ve İnsan» Sorununun Somatik Kodu	409

	An Anthropological Program in Language Studies in Altaistics : The Somatic Code of the "Language and Man" Problem	
Ekaterina LIBERT	Plautdietsch-The Language of the Mennonite Minority in Siberia Sibirya'daki Mennonite Azınlığının Dili: Plautdietsch	419

YAYIN DEĞERLENDİRMELER/TANITIMLAR BOOK REVIEWS/PRESENTATIONS

Mustafa AĞCA	Özkan, Nevzat (1996). Gagavuz Türkçesi Grameri: Giriş, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Cümle, Sözlük, Metin Örnekleri, Ankara: TDK Yayınları, 349 s. ISBN 9751607957.	437
Işıl AYDIN	Ulutaş, İsmail (2010). Relative Clauses in Gagauz Syntax. Gorgias Press & The Isis Press. s. 220. ISBN 978-1-61719-084-1	441
Süer EKER	Menz, Astrid (1999). Gagausische Syntax: eine Studie zum kontaktinduzierten Sprachwandel (Turcologica 41). Wiesbaden: Harrassowitz. VII, 235 s. ISBN 3447041714	445
Süer EKER	Róna-Tas, András (2013). An Introduction to Turkology: Türkolojiye Giriş (Çeviren: İsa Sarı). Ankara: Nobel Yayınları. 260 s. ISBN 9786051335490	451
Süer EKER	Özakdağ, Nadejda (2013). Gagauz Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller. Afyonkarahisar: Kocatepe Yayınları. xi+251. ISBN 978-605-86244-5-0	455
Hatice VARGELEN	Kara, Mehmet (2014). Hakas Türkçesinde Fiil. Ankara: Grafiker Yayıncılık. 239 s. ISBN 9786054692408	463
Edanur SAĞLAM	Alimov, Rysbek (2014). Tanrı Dağı Yazıtları. Konya: Kömen Yayınları. s. ii +262. ISBN 9786055184247.	467

HABERLER

NEWS

Mustafa ALTUN	2013 'Dil' Haberleri 2013 'Language' News	473
Bülent BAYRAM	Çuvaşistan, Tataristan ve Udmurtistan'dan İzlenimler Impressions from Chuvashia, Tatarstan and Udmurtia	511
Astrid MENZ	Workshop Report Çalıştay Raporu	519
TDD-JofEL	Türk Biliminsanlarına Çuvaşistan'dan Ödül Award for Turkish Researchers from Chuvashia	521
Natalia KROPOTOVA	Kırım Karaycası Kursları The Crimean Karaim Course	523
TDD/JofEL	Türk Biliminsanlarına Çuvaşistan'dan Ödül Award for Turkish Scholars from Chuvashia	525

Yayımcılardan*From the Editors*

Süer Eker • Ülkü Çelik Şavk • S. Nalan Büyükkantarcıoğlu

GĂGĂUZIA
AN AUTONOMOUS
TERRITORIAL UNIT IN MOLDOVA**SUNUŞ/PRESENTATION**

FOTOĞRAF: Gagauz Halk Topluğu Başkan Yardımcısı Aleksandr Tarnavskiy, Süer Eker, Todur Zanet, S. Nalan Büyükkantarcıoğlu, Ülkü Çelik Şavk, Moldova/ Gagauz Yeri-Komrat

Merhaba,

Başta tehlikedeki Türk dilleri olmak üzere, Avrasya coğrafyasındaki komşu ve akraba halkların dilleri ve kültürleriyle ilgili çalışmalara açık olan dergimiz üçüncü sayısı ile karşınızda. Bu sayıda izninizle öncelikle yayım hazırlık sürecinde yazı trafiğini büyük bir titizlikle yürüten İsa Sarı'ya, yazıların yayıma hazırlanmasında dizgi mizanpaj gibi teknik görevleri başarıyla gerçekleştiren Edanur Sağlam'a, web master Tolga Çakmak'a ve Kapak tasarımındaki katkısı nedeniyle Cem Olca'y'a teşekkür etmek istiyoruz.

Bu sayımızda Gagauzlar ve Gagauzca üzerine yapılan nitelikli çalışmalardan oluşan bir dosya ile karşınızdayız. Gagauz dosyasının **Konuk Editörü Dr. Astrid Menz**. Dr. Menz, Gagauzca ile ilgili büyük bir bölümü alan araştırmalarına ve araştırmalarda titizlikle derlenen dil malzemesine dayalı çalışmalarıyla tanınan bir Türkolog. Nitekim onun Gagauzca Sözdizimi temalı doktora tezi Otto Harrassowitz Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Dergimizin Yayın Değerlendirme bölümünde bu yapıyla ilgili ayrıntılı bilgi bulabilirsiniz. Dr. Astrid Menz'in, 'Gagauz Dosyası'nda yer alacak makalelerin belirlenmesinde ne denli titizlikle çalıştığını onu yakından tanıyanlar bilir. Dolayısıyla biz bu dosyada yer alan yazılarla ilgili değerlendirmeleri Dr. Menz'e bırakmadan önce **TDD • JofEL**'in diğer yazılarına

birlikte genel olarak bir göz atalım. Ancak, dergimizin İngilizce Yayım Kurulunda yer alan İngiliz Dilbilimi Bölümünde doktora ders aşamasını tamamlayan Gülin Dağdeviren Kırmızı'nın, yine dergimizin İngilizce Yayım Kurulu Başkanı Prof. Dr. S. Nalan Büyükkantarcıoğlu danışmanlığında doktora tez konusu olarak Tehlikedeki Türk Dillerinden biri olan Gagauzca'yı seçmesinin Türkoloji dilbilim işbirliği bakımından önemli bir gelişme olduğunu da vurgulamadan geçemeyeceğiz.

□ Konuk Yayımcıdan/ by the Guest Editor

Astrid Menz

Gagauz File

Gagauz is a minority language from the Western part of the Turkic world, spoken by around 200,000 people. Most of its speakers nowadays live in the Autonomous Territorial Unit of Gagauzia (Gagauz Yeri) in the Republic of Moldova and in the southwestern parts of the Ukraine. Gagauz was first declared an official language of the Soviet Union in 1957. Since then there is a constant production of written language, however limited it may be. Gagauz was, however, implemented in the curriculum only for a short period of 2-3 years in the 1960s in Soviet times. Only with the establishment of the Autonomous Territorial Unit where it is one of the official languages of the Republic of Moldova since 1994, Gagauz has been taught at all schools as an integrative part of the curriculum to all children. There are weekly newspapers and journals, radio and television programs. Gagauz is also used in official programs at local festivities and conferences.

This may look at first glance fairly promising but there are also important factors that severally endanger the future of the language. One of the main factors is that all Gagauz speakers are bilingual, mainly with Russian as their second language. Russian is not only a second language but the dominant language for the younger generation under 40 due to its high prestige, its status as the main language of instruction in all educational institutions in Gagauz Yeri and in Soviet times all over the Soviet Union. Nowadays with the difficult economic situation in the Republic of Moldova work migration makes an excellent command of Russian all the more important due to its geographically far stretched functionality. Gagauz in contrast, traditionally possessed functionality only in a restricted geographical area, was not used in an official context and not as a written language by most Gagauz speakers. This led ultimately to a decrease of transmission of the language to the younger generation. Only with the breakup of the Soviet Union and the possibilities of cultural and economic contacts with Turkey did the Gagauz language win back some functionality. This, however, comes at a price: Nowadays the influence of Turkish, the anyway most closely related language, can be witnessed to have an effect on Gagauz lexicon and grammar.

Research on Gagauz started with the fieldwork of a Russian general, Valentin A. Moşkov who collected and published Gagauz folklore texts, compiled a Gagauz-Russian glossary and wrote on dialect differences in the *Narėčija bessarabskich gagauzov*, published by Radloff in St. Petersburg in 1904. Nikolaj K. Dmitriev published three successive articles on Gagauz phonology in 1932-33 for which he used Moşkov's material as well as data from native speakers he worked with. Atanas I. Manov is one of the first authors who gives us in 1938 examples of the Gagauz language from Bulgaria. An important milestone in the linguistic literature on Gagauz is the grammar published by Ljudmila A. Pokrovskaja in 1964. Włodzimierz Zajęcowski made major contributions regarding the Gagauz language of Bulgaria, among them his 1966 work on language and folklore which also

contains a great many of fieldwork data. In 1973 appeared the Gagauz-Russian-Moldovan dictionary (Gagauzsko-russko-moldavskij slovar') compiled by Gavril A. Gajdarži et al. in Moscow. Gavril A. Gajdarži who was a student of L. Pokrovskaja published two works on the syntax of complex sentences in 1973 and 1981. Nevzat Özkan published the first comprehensive grammar of Gagauz in Turkish in 1996. The most important contemporary work is the dictionary published in 2002 in Chişinău by Petr A. Čebotar' and Ion Dron. Apart from the works mentioned here there are of course a lot of scholars who wrote on Gagauz who for the scarcity of space could not be cited here. Nevertheless the research on Gagauz is comparatively sparse as is probably true of most endangered languages. The contributions in this issue of **TDD • JofEL** at closing one or the other gap in the research and at the same time reveal what still has to be done in the research on Gagauz. We thus hope to encourage other linguists to turn their attention to this language.

The contributions are arranged in alphabetical order according to the names of their authors. They start with findings from sociolinguistic research carried out only very recently. We thus get an inside in the attitudes of speakers living in the Republic of Moldova by the articles of **Prof. Dr. S. Nalan Büyükkantarçioğlu** from the Department of English Linguistics of Hacettepe University **Some Socio-Psychological and Socio-Cognitive Notes on the Gagauz Language in ATU of Gagauzia** and **Gülin Dağdeviren** who is a PhD candidate at Başkent University's Faculty of Education. In her article entitled **Gagauz Gençlerin Gagauzca ve Rusçaya Karşı Dil Tutumları**. She writes on language attitudes among the bilingual youth.

The article provided by the guest editor of this dossier, **Dr. Astrid Menz**, as a handbook article serves to give a rough overview over the linguistic features that distinguish Gagauz from Turkish.

Two contributions are authored by **Prof. Dr. Elizaveta K. Kvilinkova**, a Senior Fellow of the Academy of Sciences of Moldova in Chişinău. She engaged herself in the Gagauz of Greece about whom there is almost no literature available yet. In her article **Об особенностях языковой идентификации гагаузов греции и их песенном фольклоре** [On the linguistic identity of the Gagauz of Greece and their folksongs] she presents her findings of her field research on the linguistic identity of the Gagauz living in Orestiada and Zihna and the reasons for the erosion of the language among them. In her second article **Об Особенности сказочного фольклора гагаузов греции** [On the peculiarities of fairy tales of the Gagauz of Greece] she shares her findings from on the cultural background of the data she collected. Both articles contain very valuable field work data.

Assoc. Prof. Nadejda Özakdağ from the Department for Modern Turkic Languages and Literatures of Afyon Kocatepe University writes in here article **Gagauzcanın Söz Diziminde Komşu Dillerin Etkisi** about language contact and its effect on the syntax of Gagauz.

Like in some other Turkic languages heavily influenced by e.g. Persian or Russian Gagauz has developed a set of right-branching embedded clauses, relative clauses among them. **Assoc.** from the Department for Turkic Languages and Literature of Siirt University in his article entitled **An Overview of Relative Clause Constructions Modifying Nouns in Gagauz Syntax** writes on relative clauses in Gagauz. He especially focuses on the type of relative clause that has developed under the influence of Indo-European languages. This right-branching clause type that in contrast to what is common in Turkic languages follows its head noun and contains a finite predicate is introduced by a number of words that function similar to relative pronouns in Russian or other

Indo-European languages. The Turkic type of relative clause is still to be found in Gagauz although quite infrequently.

DÜŞÜNCELER VE DEĞERLENDİRMELER

THOUGHTS AND REVIEWS

The chapter on Thoughts and Reviews in this issue also contains valuable notes and remarks on Gagauz: Dr. Irina Iusumbeli gives an impression of Gagauz as a “mother tongue” and the value the language has for its speakers. Cosmas Shartz writes on the process of translating of religious texts into contemporary Gagauz, both in English, his native language, and in Gagauz which he learned with the help of the internet all by himself. Güllü Karanfil gives an overview on the historical development of the language from the viewpoint of a native speaker from Gagauz Yeri.

TÜRK DİLLİ DÜNYADAN

FROM THE TURKIC SPEAKING WORLD

Doç. Dr. Bülent Bayram’ı; Türk dilli dünyanın periferisinde, konuşulduğu coğrafya gibi Türk dilleri ailesinin en atipik yazı dili ve ilk Türkçenin doğrudan mirasçısı Çuvaşça üzerine çalışan genç bir akademisyen olarak tanıyoruz. Dr. Bayram’ın halk edebiyatı/halkbilimi geleneğine mensubiyetine karşın, nitelikli Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi (2007) sözlüğünün yazarı olması ve bu itibarla H. Paasonen’in 1908’de Finlandiya’da yayımlanan 1950’li yılında da Türk Dil Kurumu tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanan karmaşık çevriyazı sistemiyle güncelliğini yitirmiş sözlüğünün tekeline kırması, Türkiye kaynaklı Çuvaşça araştırmaları için önemlidir. Dr. Bayram, TDD • JofEL’in bu sayısına **Çuvaşlar Arasında Halk Kültürü Temelinde Yeni Bir Kimlik İnşası ve Suvarlar** başlıklı Çuvaşya’da etno-kimlik, sosyo-kimlik ayrımında *Suvar* çatısı altında yeni bir kimlik inşasıyla ilgili kamuoyunun geneli için yeni bir tema ve içerikli yazısıyla katılıyor. Böylelikle Dr. Bayram, Türk halkbilimi geleneğinin sınırlarını gerek Türkiye sınırlarını aşarak gerekse disiplinlerarası çalışarak genişlemesine katkı sağlıyor.

Yard. Doç. Dr. Minara Aliyeva, özellikle Ahıska Türkçesi üzerine çalışmalarıyla bilinen bir isim. Ancak kendisi dergimizin bu sayısına doktora tez konusu olan **Lobnor Uygurcası** üzerine bir yazısıyla katılıyor. Eski bir SSCB yurttaşı olarak Rusça kaynaklara derinliğine nüfuz etme imkanı bulunan Dr. Aliyeva, Lobnor Uygurcası ile ilgili bütün literatüre hakim bir araştırmacı olarak çalışmalarının sonuçlarını TDD • JofEL okuyucuları ile paylaşıyor.

1950’li yıllarda Menderes ile Yunanistan Başbakanı Karamanlis’in bir görüşmesinde Türkiye Başbakanının soyadının Rumca, Yunanistan Başbakanının soyadının ise Türkçe olduğu gündeme gelmişti. Birinci Türk Kağanlığı ile Bizans İmparatorluğu arasında başlayan resmi ve barışçıl temaslar Osmanlı öncesi dönemde Balkanlardaki Türk dilli halklarla fiili temaslara dönüşmüş, süreç Osmanlılar döneminden 1924 mübadelesine değin sürmüştür. Aradan geçen on dört yüzyılda Türkler ve Rumlar/Yunanlılar arasında ortaya çıkan bir tür kültürel ortakyaşamdan söz edebiliriz. Roma adıyla aynı kökten gelişen Rum/Urum adları yalnızca Grekler değil Türk dilli halkları hatta Anadolu ve Rumeli’yi de ifade etmiştir. Prof. Dr. Stavros Skopeteas, günümüzde yok olma sürecine evrilsen de süregelen bu kültürel ortakyaşamın Kafkasya’daki izlerinin peşinde. Dr. Skopeteas **Caucasian Urums and Urum Language** başlıklı yazısında diğer yazarlar gibi alanda yaptığı verimli

çalışmalarına dayalı birikimiyle, Anadolu ağızlarına çok yakın bir Oğuzca değişkeyi konuşan Hristiyan Urumların dillerini ele alıyor.

İran coğrafyası, Türk ve İrani dilli halkların Kaşgarlı'nın yaklaşık on yüzyıl önce 'Başsız börk, Tatsız Türk bolmas' saviyla dile getirdiği kültürel ortaklaşama ev sahipliği yapmaya devam ediyor. İran'ın, Ana Türkçe döneminin arkaik özelliklerini bugüne taşıyan Halaçça gibi hala keşfedilmeyi bekleyen Türk dillerinin yurdu olduğu Doerfer tarafında da dile getirilmişti. **Yard. Doç. Dr. Abdülkadir Atıcı'nın Sungur Türkleri ve Dilleri** başlıklı yazısı, adı az duyulan ve az bilinen bu tehlikedeki Türk halkına ve onların diline odaklanıyor. Dr. Atıcı'nın zor koşullar altında yaptığı alan çalışmasına ve doktora tezine dayalı, görsellerle desteklenen yazısının, özellikle İran'daki Türk dilleri ve Oğuz dilleri üzerine çalışan akademisyenler için ilgi çekici olduğunu düşünüyoruz.

Avrupa Birliği'nin Balkanlar kavramı yerine ikame etmeye çalıştığı Güneydoğu Avrupa Türk dili ve kültürünün ana yurtlarından biri olma niteliğini demografik nedenlerle giderek yitirirken bu coğrafyadaki tarihsel dil mirasının da kayıt altına alınması önem taşıyor. **Bil. Uzm. İsa Sülçevsi ve Bil. Uzm. Nebahat Sülçevsi'nin** birlikte kaleme aldıkları **Kosova Türkçesi-İpek Değişkesi** Kosova'nın İpek kentinde Arnavutça ile uzun süreli ve yoğun temas içinde bulunan İpek değişkesini konu alıyor. İpek ağzı, Arnavutça ve Türkçeye ana dili ölçüsünde hakim olan Sülçevsi'nin özel ilgi alanıdır. Her iki dilin konuşuru olan yazarların bizzat alanda, kaynağından derledikleri malzemeye ve gözleme dayalı bu yazının Balkan ağızları üzerine çalışanlar için yeni bakış açıları sunacağını tahmin ediyoruz.

Türkoloji çevrelerinde dahi şaşkınlık yaratabilecek **Lübnan Türkmenleri ve Dilleri, Doç. Dr. Özgür Kasım Aydemir'in** son dönemlerde zor hatta tehlikeli koşullar altında bizzat alanda yaptığı gözlem ve araştırmalara dayalı yazısının başlığıdır. Lübnan'daki Türkmen varlığı, birkaç küçük gazete haberinin dışında kamuoyunun gündeminde pek yer almamış, Türkoloji dünyasında yeterince araştırılmamıştır. Dr. Aydemir yazısında görsel malzemelerle desteklenen araştırmalarının sonuçlarını dergimizin okuyucuları ile paylaşıyor.

Kazakistan, Kıpçak coğrafyasının en önemli ülkesi, aynı şekilde Kıpçakça konuşan halklar arasında Tataristan ve Kırgızistan ile birlikte nüfusça en kalabalık siyasi coğrafyadır. Rusça başta olmak üzere, Almanca, Korece vd. çok sayıda dilin konuşulduğu Kazakistan'ın kalabalık bir Uygurca konuşan nüfusa da sahip olduğu biliniyor. Ancak Kazakistan'ın güneyinde Oğuzca konuşan toplulukların bulunması dikkat çekici. **Prof. Dr. Juliboy Eltazarov, Об Огузских Говорах С Угрозой Исчезновения В Южном Казахстане** başlıklı makalesinde kuramsal çalışmalarını bu coğrafyadaki alan çalışmalarıyla birleştirerek **TDD • JofEL** okuyucularının bilgisine sunuyor.

Marcel Erdal dünyada tarihi ve modern Türk dilleri ile ilgili en nitelikli ve derinlikli çalışmaları yapan en önemli biliminsanlarından biridir. Onun 'Tehlikedeki Türk Dilleri' genel başlıklı 'proje'mize 2010 yılından itibaren verdiği destek, katkı ve proje kapsamında 2011 yılında Türkiye'de misafir öğretim üyesi olarak bulunduğu sürede konferans, ders vb. etkinlikler bu temanın gelişmesinde çok önemli. Erdal ve arkadaşları **Irina Nevskaya, Ayana Ozonova, Monika Rind Pawlowski, Hans Nugteren, Chalkans and Their Language** başlıklı yazıda Türkiye Türkçesi yazınında *Kuu-kiji* (Kuğu Kişi) olarak tanınan, konuşur sayısı üç yüzden biraz fazla olan Güney Sibirya'nın yerlileri Çalkanduları ele alıyorlar. Türkoloji dünyasının Tehlikedeki Türk dilleri araştırmalarının bu beş

'duayen'inin birlikte kaleme aldığı yazı, özellikle temaya ilgi duyan genç araştırmacılar için kılavuz niteliğinde.

Tehlikedeki Türk Dilleri Elkitabı projesine makaleleri ile önemli destek sağlayan Dr. Ajana Ozonova, *Tuba People and Their Language* başlıklı yazısında Güney Sibirya coğrafyasındaki az nüfuslu halklardan, iç adlandırmaları T'ysh / Iysh kizhi /Yış Kişi/ yani 'Tayga Kişisi' olan Tubaları ve Tuba dilinin genel özelliklerini TDD • JofEL okuyucularına örnek metinle tanıtıyor. Ozonova, Tubalar dilbilimsel ve kültürel asimilasyon tehdidinin doğrudan etkisi altında bulunduğunu yaşlılar dışında günlük yaşamda ana dili olarak kullanılmadığını bildiriyor.

TÜRK DİLLERİNİN AKRABALARI VE KOMŞULARI

RELATIVES AND NEIGHBOURS OF THE TURKIC LANGUAGES

Geçen sayımızda şunları söylemiştik: 'Dilbilimsel ve kültürolojik çalışmalarla beslenmeyen uluslararası ilişkilerin ne denli derinlikli ve sürdürülebilir olabileceği kuşkuludur. ABD, Rusya, Almanya, Japonya vd. ülkelerin sınır tanımayan bilimsel araştırma anlayışları da önümüze hazır örnekler sunuyor. Türk bilim dünyası özellikle akraba ve komşu halklarla ilgili her alanda uzmanlarını yetiştirmeden, bu uzmanların sağlayacağı veri ve çözümlere dayanmadan sağlıklı ve uygulanabilir politikalar yürütemez. TDD, bu noktadan hareketle, ilk sayısından itibaren Türk halklarıyla komşu, bir şekilde Türk halklarıyla dilbilimsel ve kültürel temasta bulunan, ancak ilgili çevrelerin dışında az tanınan ya da tanınmayan diğer halklara yönelik araştırma ve çalışmalarla ilgili küçük de olsa bir adım atıyor, genç akademisyenleri bu yolda çalışmaya, uzmanlaşmaya teşvik ediyor.'

Türk dili ve kültürü, Türk adıyla tarihte yer aldığı tarihin en eski dönemlerinden bu yana temasta bulunduğu diller ve kültürlerle etkileşim içinde, dönüştürerek, dönüşerek kendisini kendisi yapan paradigmaları inşa ediyor ve yeniliyor. Bu süreç diyalektik biçimde tarihten bugüne, bugünden yarına uzanıyor. Her dil ve kültür gibi, sayısız farklı dil ve kültürlerle beslenen Türk dili ve kültürünün öznesi ve nesnesi yalnızca kendisi olan, yalnızca kendisinden beslenen yaklaşım ve anlayışla nesnel gerçeğe ulaşması mümkün değildir. Bu nedenle, eş ve art zamanlı eksenlerde temasların karşı taraflarını tanımaya ve anlamaya çalışmak, iç bakışı da alabildiğine nesneleştirilebilir. TDD • JofEL'in ilk sayısından itibaren standartlaşan 'Akraba ve Komşu Diller' bölümünün varlığı bu yaklaşımın ifadesidir. Bu noktadan hareketle, özellikle genç araştırmacılar için yarına yönelik farkındalık yaratma, ilgili bölümün temel misyonudur.

Buryatlar Bayarma Khabtagaeva'nın belirttiği gibi, Rusya sınırları içinde Buryat Cumhuriyeti veya Buryatya olarak bilinen siyasal coğrafyada yaşayan en kuzeydoğudaki Moğol halkıdır. Kendisi de bir Buryat olan Khabtagaeva *The Buryat People and Their Language* başlıklı yazısında bu az nüfuslu halkı Türk Dilleri Elkitabı için hazırlanan ortak plan çerçevesinde Buryat halkını ve onun dilini kültürünü demografik, sosyal, dilbilim başlıkları altında etraflı biçimde ele alıyor.

Okuyucularımızın büyük bir bölümünün *Nadaam* (Oyunlar) veya daha uzun ismiyle *Eriyn Gurvan Nadaam*, sözcükleri ile ilk kez burada karşılaşacaklarını tahmin ediyoruz, tıpkı bizim gibi. Nadaam, Moğol ulusal kimliğinin önemli bir birleştirici ögesi, yüzyıllardır kutlanan geleneksel dini ve kültürel içerikli üç günlük bir bayramın adı. Başta başkent Ulaan Baatar olmak üzere, ülkenin her yerinde ulusal Moğol sporları olan at yarışları, okçuluk, güreş karşılaşmaları ve Cengiz Han'ın savaşçıları gibi çok renkli ve geleneksel tarihi Moğol giysileri içindeki katılımcıların geçit törenleri ile kutlanan üç

günlük en büyük bayram. Altay dilli dünyanın sanat ve bilimiyle özdeşleşen genç araştırmacı ve sanatçı Nükhet Okutan, çizgiüstü entelektüel kişiliğiyle farklı bir isim. Nükhet Okutan makalesinde bize renkli bir dünyanın kapılarını açıyor. **Naadam Festivali Güreş Karşılaşmalarının Maskülen Kimliği** başlığını taşıyan yazısında UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde de yer alan Nadaam bayram kutlamalarının üç dalından biri, güreş karşılaşmalarının eril kimliğini ele alıyor. Okçuluk ve at yarışları müsabakalarına kadın sporcular da katılıyor, güreş ise yalnızca erkeklere özgü. İlgili okuyacağınızı umuyoruz.

Türkiye'de konuşulan ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan dillerin, Türkiye Türkolojisinin belki daha geniş bir yaklaşımla Türkiye kaynaklı dil çalışmalarının son dönemlerde önemli temalarından biri haline geldiği bir vakıdır. Türkiye dışındaki bilimsel ve akademik hatta siyasal, dinsel pek çok resmi ve gayriresmi kurum ve kuruluşun, bağımsız araştırmacının farklı ajandalarla Türkiye'deki 'gayritürk' diller ve kültürler üzerine ne denli ihtisas sahibi olduklarını bilenler biliyor. Uluslararası alanda karşı konulamaz dalgalar halinde genişleyen tarih ve kimlik inşası, yerli diller, kültürler vb. temalı çalışmalara Türk sosyalbilimcilerin bigane kalması düşünülemez. **TDD • JofEL**, bilimselliğin nesnel yaklaşımı çerçevesinde, Türk dili ve kültürüyle temas halindeki dil ve kültürleri ulusal birlik ve bütünlük paydası altında ele almayı, mevcut olgularla ilgili çalışmaları okuyucuları ile paylaşmayı eski deyimle 'vazife ittihaz' ediyor. Doktora öğrencisi **Müberra Seydi Ertek, Türkiye'de Gürcüler ve Konuşurunu Kaybetmekte Olan Dilleri: Gürcüce** başlıklı yazısıyla Türkiye'de her geçen gün konuşurlarını yitirerek yok olmaya doğru giden Gürcü dilinin mevcut durumuna alanda yaptığı araştırma ile ışık tutmaya çalışıyor. Müberra Seydi Ertek'in Kafkasya-Anadolu dil temaslarının Türkçe-Gürcüce temasları boyutunda çalışmalarını sürdürmesi beklenir.

Okuyucularımız **TDD • JofEL**'in yayım politikasının yalnızca Türk dilli dünya ile sınırlı olmadığını, Türk dilleri doğrudan ya da dolaylı temas içinde bulunan ya onunla aynı beşeri, siyasi coğrafyayı paylaşan hakları ve dilleri de kuşattığını biliyor. On sekizinci yüzyılda Türk-Rus savaşlarının ardından Karadeniz'in kuzeyindeki Türk topraklarının Rusya tarafından ele geçirilmesinin ardından Alman kökenli çarice Katerina, yeni 'kazanılan' bu topraklarda iskan etmek üzere bugünün Almanya coğrafyasındaki Almanca konuşan halkları Rusya'ya davet edilmişti. Bu sayımızda, Volga Almanları gibi bu davete uyan halklardan biri olan Mennonite'ler mercek altında. Ekaterina Libert, **Plautdietsch – the language of Mennonite minority in Siberia** başlıklı yazısında Amerikadan Avrupa'ya değin birçok ülkenin yanı sıra Sibiry'a da da yaşayan 'Alman' kökenli Mennonite azınlığını ve onların dillerini tarihi, toplumsal ve dilbilimsel özellikleriyle tanıtıyor.

URAL-ALTAY DÜNYASINDAN

FROM THE URAL-ALTAY WORLD

'İran-Turan'; 11. yüzyılın ilk çeyreğinde Firdevsi tarafından kaleme alınan ve İran dilini gerçek anlamıyla iki yüzyıllık bir fetret döneminin ardından diriltten Şehname adlı destanının konusu düşman iki topluluğun ve ülkelerinin adı idi. 'İr'ler ve 'Tur'lar... Her ne kadar Tur'ların yani Turanlıların Türk olup olmadıklarına ilişkin farklı görüşler bulunsada 18. yüzyılda Max Müller tarafından bilimsel yazına 'Turan' sözcüğünü 'Ural-Altay' dillerine karşılık gelebilecek bir gruba ifade eden bir dilbilim terimi olarak kullanmıştı. Turan sözcüğünden türetilen Turanizm (İng. Turanism) 19-20. yüzyıllarda Panslavizm, Pangermanizm gibi ideolojilere karşı bir refleks olarak da gelişen siyasal bir içerik kazandı. Turanizm Türkiye dışında gelişen 'aşırı' bir ideoloji olarak ortaya çıkmasına karşın en çok taraftarını

Türkiye’de buldu. Doktora öğrencisi Tamás Csernyei, **Hungarian Turanism** başlıklı makalesinde büyük bir çoğunluğu dilleri ve kültürleri yok olma tehdidine maruz halkları ortak çatı altında toplamayı ülkü edinen bu ideolojinin kaynaklarına bilimsel yaklaşımla ışık tutuyor

Türk ve Moğol dilleri üzerine derinleşen, Sarı Uygurca ile ilgili çalışmalarını sürdürmekte olan Prof. Dr. Gülğayşa Sagidolda, **Алтаистика саласындағы тілді зерттеудің антропологиялық бағдарламасы: «тіл және адам» проблемасының соматикалық коды** Türkçe çevirisiyle 'Altayistik alanındaki Dil Araştırmalarının Antropolojik Programı: «Dil ve İnsan» Sorunsalının Somatik Kodu' başlıklı makalesinin çerçevesini kendi ifadesiyle "Doğa-İnsan-Toplum" sorunsalı "dil ve kültür" çatışmasıyla bağlantılı hale gelerek insan fenomenini anlamadaki payı ile ilgili derlenen Türk-Moğol ortak arkaik bilim hazinesine dayanan lingua-kültürel kodu ortaya koyma” sözleriyle çiziyor. Anlamanın ve yorumlamanın yüksek bir odaklanmayı gerektirdiği bu yazı, aynı zamanda Türkiye Türkolojisi için rol model olabilecek bir ortak kesişim alanını, dil-antropoloji ilişkisini ele alıyor.

Son olarak Doç. Dr. Mustafa Altun tarafından genel ağdan derlediği **Dil Haberleri**’ni **TDD • JofEL**, okuyucuları ile paylaşıyor.

МАКАЛЕ ҶАВРИСИ

Башкорттар һәм Башкорт теле Başkurtlar ve Başkurtça

Dergimizin 4’üncü sayısında (Yaz 2014) yayımlanmak üzere
yazılarınızı bekliyoruz

**4’üncü sayıda Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY’un Konuk
Editörlüğünde Başkurtları ve Başkurtçayı** mercek altına almaya
çalışacağız.

suereker@yahoo.com • ulkuceliksavk@gmail.com • nalanb@gmail

www.tehlikedekidiller.com & www.dergi.tehlikedekidiller.com